

SERIE
SERIES
SERIE
SERIE

B

CILT
VOLUME
BAND
TOME

31

SAYI
NUMBER
HEFT
FASCICULE

1

1981

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ

DERGİSİ

REVIEW OF THE FACULTY OF FORESTRY,
UNIVERSITY OF ISTANBUL
ZEITSCHRIFT DER FORSTLICHEN FAKULTÄT
DER UNIVERSITÄT ISTANBUL

REVUE DE LA FACULTÉ FORESTIÈRE
DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

ORTA AVRUPA'DA ORMANCILIK - OYNADIĞI ROL VE ZAMANIMIZDAKİ SORUNLARI¹

Prof. Hans Erich KASPER²

Dünya Ormanlık Günü dolayısıyla, yabancı ülkelerin, özellikle Avrupa Tarım Federasyonunda bir araya gelmiş olan ülkelerin temsilcisi sıfatıyla bu konuşmayı yapmak üzere davet edilmişimden, gerek ülkem, gerekse kendim adına büyük onur duyuyorum.

Orta Avrupa'daki ormancılık ve bunun zamanımızda oynadığı rol ile sorunları hakkında konuşurken, bir noktayı özellikle belirtmem gerekir: Planlı bir ormancılık faaliyeti ilk defa Orta Avrupa'da, özellikle Almanya, Fransa ve Avusturya'da başlamış ve bu ülkelerde yapılan çalışmalar, etkilerini daha 19. yüzyıldan itibaren bütün dünyada duyurmağa başlamıştır. O zamandan bu yana çeşitli ülkeler, bu arada İskandinav ülkeleri, Finlandiya ve İsviçre, yakın zamanlardan beri de İngiltere, ormancılık alanında hızlı bir gelişme kaydetmiş olup, bugün bu alanda öncü rolü oynamaktadırlar. Mesafe kavramının giderek önemini kaybettiği, ülkeler ve bölgeler arasındaki ilişkilerin ve karşılıklı etkilemelerin giderek arttığı çağımızda artık hiç bir ülkenin izole durumda kalabilmesine imkân yoktur. Her ülkenin ormancılığı bugüne kadar olandan çok daha ileri bir ölçüde, iktisadi ve toplumsal yapı içerisindeki görevlerinin, yerinin, imkânlarının ve sınırlarının bilincine varmak zorundadır. Bir çok alanlarda bir geçiş devresi yaşadığımız günümüzde bunun önemi, özellikle büyüktür. Bunun yanı sıra yaşamakta olduğumuz devir, insanla doğa'nın, tarihlerinin en büyük tehdidiyle karşı karşıya kaldıkları bir devirdir; bu tehditler, insanlığın kendi yarattığı, ama dizginlemede giderek güçlük çektiği güçlerden ileri gelmektedir. İşte böyle bir zamanda, ormancılığın ve ormanın önemini ortaya koyma çabası, daha da özel bir nitelik kazanmaktadır.

Ormanlığın toplum açısından taşıdığı önem, yalnız tahtanın hammaddesinin ve bir takım orman ürünlerinin sağlanmasıyla sınırlanmaz. Onun için bizde, dolaylı faktörlerin, en aşağı ormanın iktisadiyatımıza olan doğrudan yararları kadar önem taşıdığı bilinci giderek daha çok yerleşmiştir. Bu faktörler, yerleşme alanlarının muhafazası, doğanın genel görünümünün korunması ve o bölgelerde yaşayanlar için dinlenme alanlarının yaratılması şeklinde özetlenebilir. Ormanlarımızın korunması ve bakımı, temiz hava ve suyun doğadaki düzenli dolaşımı için temel koşuldur. Ormanlar, bir yandan içme ve kullanma suyunun sağlanmasına yardımcı olurken, öbür yandan sel baskınlarını, çığları ve erozyonu önler ve yeterince elektrik enerjisinin kazanılmasını sağlar. Ormanlığın ekonominin ötesinde kalan bu

¹ Bu tebliği, 23 Mart 1981 İ.Ü. Orman Fakültesinde kutlanan Dünya Ormanlık gününde sunulmuştur.

² Avusturya Kültür Ofisi, Teşvikiye - İstanbul.

yararları, çoğu kez toprağın salt ekonomik olarak kullanılmasından feragati gerektirir, ya da en azından bu tür bir kullanmayı sınırlar. Ancak bu yararlar, gide- rek artan nüfus faktörünün ve yapı faaliyetinin karşısında bugüne kadar olduğun- dan çok daha fazla belirtilmeli, tanınmalı, ama aynı zamanda da karşılığı ödenme- lidir. Özellikle dağ köylülerinin oluşturduğu küçük işletme üniteleri, bu konuda ka- muya en değerli hizmetleri ifa etmektedirler. Halkın selameti için yapılan bu hiz- metler olmasaydı, hiç kuşkusuz kültür değerlerimizin çoğunluğu bugüne kadar yok- olup giderdi. Bugün Ormancılığın, endüstri toplumuna intibak edebilmesi için çö- zümlemesi gereken sorunlar, kendi gücünün çok üstündedir. Bundan ötürü de dev- let, orman sahiplerinin insiyatifini ve emeklerini desteklemektedir. Bu desteğin bir nedeni de, sağlıklı bir toprak ve orman işletmesinin, yatırım ve tüketim malları en- düstrisini çok önemli ve olumlu yönde etkileyebileceğinin anlaşılmasıdır.

1960 tarihli Avusturya Ziraat Kanunu, başkaca hususların yanı sıra, başka ik- tibat dalları karşısında ormancılığın ve toprak işletmesinin mahiyetinden doğan el- verişsiz durumları ortadan kaldırmayı, işgücünün iktisadi durumunu düzeltmeyi ve halkın ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılanmasını da hedef edinmiştir. Durum ra- poru ve yeşil plana ilişkin kurallar, kanunun özünü teşkil etmektedir. Toprak ve Orman İşletme Bakanlığı her yıl toprak ve orman işletmesinin iktisadi durumunu gösteren bir rapor hazırlar. Hükümet, bu raporu Millet Meclisi'ne sunar ve aynı zamanda toprak ve orman işletmeciliğinin durumunu islah için gerekli gördüğü ted- birleri teklif eder. Bu teklifler için yeşil plan deyimi yerleşmiştir. Bu tedbirlerle özellikle zirai yapı ve üretim koşullarının ıslahı ve ormancılığa ilişkin başkaca ted- birlerin teşvikli hedef tutulmaktadır. Yeşil planlardan bugüne kadar edinilen tec- rübeler, tutulan yolun doğru olduğunu ve yapı eksikliklerinin giderilmesini, toprak ve orman işletmeciliğinin kendi kendisine yardımcı olmasını sağlayan bu durumdan vazgeçilemeyeceğini göstermiştir. Ancak şunu da belirtmek zorundayım ki, yeter- li imkân azlığından ötürü, aklımda gelir durumunu çok daha kısa zamanda düzel- tebilecek olan tedbirler, istenen etkiyi gösterememektedir.

Orta Avrupa ülkelerinde devlete ait orman oranı düşük olduğundan, özel mül- kiyet altındaki ormanlar, ormancılık açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Dev- let ormanları -idarenin biraz ağır işleme durumu bir yana bırakılırsa - oldukça yoğun biçimde kullanıldıklarından, kereste geliri açısından ortalama verimin yük- selebilmesi, özellikle küçük özel ormanlarda, köylülere ait ormanlarda mümkün- dür. Boş arazilerin ormanlaştırılması da -epey uzun bir süre gerektirmesine rağmen - kereste elde edilmesinde artışı sağlayan bir faktör olarak düşünülebilir. En yeni tahminlere göre Almanya'da daha yaklaşık olarak 200.000 hektarlık çıplak ara- zinin iktisadi açıdan umut verici biçimde ağaçlandırılabilmesi olanağı vardır. Sa- vaştan sonra verimli ormanlık araziler gerek gıda maddesi sıkıntısı, gerekse zirai mesleklere mensup mültecilerin yerleştirilmesi zorunluluğundan ötürü büyük ölçü- de kesime uğrama tehlikesiyle karşılaşmıştı. Ancak değişen koşullar, özellikle zi- raatın süratle makineleşmesi, çok düşük gelir sağlayabilen bölgelerde ziraatın rantabilitesini ortadan kaldırdı. Şimdi ziraat için artık rantabl olmayan bu bölgeler- in ağaçlandırılması hedef tutulmuştur. Çünkü ormancılık açısından değerlendir- me, gerek orman sahipleri gerekse bütün milli ekonomiyi için daha yüksek bir gelir vadetmektedir. Dünya iktisadiyatının genel durumundan ötürü Orta Avrupa'daki düşük verim bölgelerinin alanı genişlediğinden, buralarda verimin artımı açısından ormancılık yoluyla bir potansiyelin yaratılması düşünülebilir. Tabii ki böyle bir ağaçlandırma çalışması, çok büyük yatırımlar gerektirmektedir. Özellikle, ağaç- landırma ve çorak toprağı işlemenin yanısıra, ağaçları hayvanlardan ve haşarat-

tan koruma gereği de düşünülürse, yatırımların büyüklüğü kendiliğinden anlaşılır. Ayrıca ağaçlandırılan bölgelerin özel bir bakım gerektirdiği de düşünülürse, bu sorunun ancak uzun vadede çözümlenebileceği kendiliğinden anlaşılır. Münferit vasıtalar kullanılırken hedef iyi seçilemezse ve maksada uygun kullanma sağlanamazsa, etki çok az olur ve bu durumun, ağaçlandırmanın arazi sahiplerinin gözünden düşmesine yol açar. Onun içindir ki köylü işletme ünitelerinin ormancılığa ilişkin tedbirlerle gelir durumlarını düzeltebilmeleri için, zirai yapının devletin parasal desteği ile ıslahını sağlayacak teşvik tedbirleri getirilmiştir.

Bu tedbirler, toprak ve orman işletmesi bakanlıklarının yeşil planlarında yer alır. Bu teşvikin amacı, toprak ve orman işletmeciliği ile uğraşanların iktisadi, kültürel ve sosyal seviyelerini düzeltmektir. Avusturya'nın yeşil planında, başkaca hususların yanı sıra şu teşvik tedbirleri yer almaktadır: Yazı, resim ve sözle aydınlatmak, örneğin sergiler, taşra çocuklarının eğitilmesi, başka ormancılık okullarının açılması, kredi şartlarının kolaylaştırılması, çiftlik ve köylerdeki mesken ve işletme binalarının ıslahı, eğitime ve öğrencilere burslar v.s. ile yardımcı olunması, masraf iadesi yoluyla akaryakıtta indirim sağlanması, ekonomik unsurun yanı sıra sosyal unsurlara da giderek daha ağırlık veren bir danışma faaliyeti, ormancılıkta araştırma ve deneme çalışmalarının geliştirilmesi, orman yollarının yapımına hız verilmesi gibi. Avusturya'da yılda yaklaşık olarak 1000 kilometrelik orman yolu yapılmaktadır. Sosyo-politik tedbirler de devletin teşvik tedbirleri arasında yer almaktadır. Çiftçi ve köylülerin sosyal sigortaya alınması ve böylece hastalık ve kazaya karşı sigortalınamaları, yaşlılık sigortası bu tedbirler arasındadır. Bu vesileyle, 1974 yılında Avusturya'da parlamentoya yeni bir orman kanunu tasarısının sunulmuş olduğunu belirtmek isterim. Bu kanun tasarısı orman, hukukunun birleştirilmesini ve zamanın koşullarına uydurulmasını öngörmektedir. Ormanları korumak ve onlardan yararlanmağa ilişkin olup, zaman içersinde değerlerini ispatlamış bulunan hükümler, geniş ölçüde 1852 tarihli Avusturya Orman Kanunundan ve eyaletlerin kendi özel düzenlemelerinden alınıp birleştirilmiştir. Değeri uzun zamandır anlaşılmış bulunan hükümler, bilim ve teknik alanındaki gelişmelere uydurulmuştur. Ancak bunun dışında bazı yeni noktaların da göz önünde tutulması gerekmektedir. Böylece orman kanununa, ormanlık alanın planlanmasına ilişkin bir kısım eklenmiştir. Bu kısmın amacı, ormanın koruma, yararlanma, ve dinlenme fonksiyonlarını optimal şekilde yerine getirebilmek için orman koşullarının elverişli ve ileri görüşlü biçimde düzenlenmesidir. Bu hedef, ormanın zararlı hava kirlenmesine karşı kanunla korunmasıyla daha da güçlendirilmiştir.

Yukarıda devlet ormanlarının işletmelerinin idare yönünden nispeten kolay olduğunu söylemiştim. Buna karşılık özel mülkiyet altındaki küçük ormanların, özellikle köy ormanlarının - ki bunlar, Orta Avrupa'da ormanlık alanın büyük bir kısmını oluşturur - işletilmesi, çok sorun getirir ve çoğu kez çok zordur. Köy ormanını, çoğunlukla başka bir işletmeyle, bir zirai işletmeyle birlikte götürülür. Son yıllarda devletin bu alandaki teşvik tedbirleri de giderek yoğunlaşmıştır. Yalnız köy ormanının parçalanması değil, fakat işletilmesi de büyük sorunların doğumuna yol açmaktadır. Devletin aldığı tedbirler, bu tedbirler yerinde ve anayasaya uygun olsa bile, Orta Avrupa'da çoğunluğun güçlü kuşkularıyla karşılaşmaktadır. Özellikle köylüler, bu konuda bazen çok inatçı davranmaktadırlar. Devletin aldığı tedbirler, ancak mesele para dağıtılması olduğu zaman hoş karşılanmaktadır. Bu yüzden bizde, gerekli ve memleket iktisadiyatı açısından önemli kanunlar, politik reaksiyonlardan çekinilerek çoğu zaman savsaklanmaktadır. Bu noktada halkın aydınlatılması için çok çaba harcamak gerekmektedir. Çünkü burada insan hayatına sığma-

yacak kadar uzun süreler söz konusu olduğundan, devlet eliyle planlama, gözetim ve denetim, belki de bütün diğer alanlarda olduğundan daha zorunludur. Ayrıca münferit toprak veya orman sahibi, hiç bir zaman geniş ölçüde bir işletme planlaması açısından gerekli olan tedbirleri kestiremez. Örneğin küçük arazi parçalarının birleştirilip bir bütün haline getirilmesi, münferit şahıslarca hoş karşılanmazken, çoğu kez işletmenin ön şartını teşkil eder. Devlet burada aydınlatıcı, yönetici ve danışman rolüyle müdahale imkânını bulabilmelidir.

Çığlar ve sel baskınları gibi felaketler, ormanların bunlara karşı koruyucu tedbir olarak büyütülmesini ve muhafazasının önemini açıkça göstermiştir. Burada ormanın koruma fonksiyonu, üretim fonksiyonundan önce gelmektedir. Giderek artan bir nüfus yoğunluğunun karşısında, ormanın toprağın erozyonunu ve buna bağlı olarak stepleşmesini önleyen koruyucu etkileri artan bir önem kazanmaktadır. Ancak koruyucu etkiler, bu söylenenlerden de ibaret değildir. Orman, çevresindeki iklim koşullarını çok güçlü biçimde etkiler. Ormanlar, özellikle rüzgârların şiddetinin kesilmesine ve havadaki nem derecesinin artmasına yol açar. Böylece ormanın çevresinde daha düzenli bir hava sıcaklığı oluşur. Birikintiler çabuk buharlaşmaz, bu da kaynakların ve yeraltı sularının veriminin aynı kalmasını sağlar. Ormanın koruyucu fonksiyonunun yalnız turizm açısından değil, fakat genel olarak insanlar açısından taşıdığı anlam, «Koruyucu Orman» kavramının Avrupa Orman mevzuatında önemli bir rol oynamasında görülebilir.

Toprak ve orman işletme planlamasının önemli görevlerinden biri de doğanın korunmasıdır. Bu görev epey geç bir zamanda, ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişebilmiştir. Doğanın giderek gelişen endüstri alemi tarafından tehdit edilmesi karşısında duyulan dehşet, ilk koruma tedbirlerinin alınmasına yol açmıştır. Bitkiler ve hayvanlar, polis tedbirleri ile korunmuştur. Bu koruma bugün bütün Orta Avrupa ülkelerinde, mahalli bazı farkların dışında, esas itibarıyla aynı prensiplere göre düzenlenmiş olarak yürürlükte. Toplumun yararı ülkenin yaşama alanının doğal yapısına imkân ölçüsünde korumayı gerektirmektedir. Böylece doğa korunması, ülkenin doğasının bakım ve muhafazasını ilgilendirmekte, bitkileri, avlanması yasak hayvanları, doğal anıtları ve bunların çevresini ve tabii parkların yapımını kapsamına almaktadır. Demek ki modern doğa korunması anlayışı, münferit bitkilerin ve hayvanların korunmasının çok ötesinde boyutlar kazanmış bulunmaktadır. Türlerin korunmasının yanına -pek tabii epek gecikilmiş olarak- geniş bölgeler için bir satıh korunması eklenmiştir. Tabii parklar, karakteristik orman tipleri, tarih ya da folklor açısından önem taşıyan ağaç grupları, eski ve ender ağaçlar bu korumanın alanına girmektedir. Doğa anıtlarının tesbiti, bunların doğa anıtları kütüğüne yazılması suretiyle olmaktadır. Almanya'da halen 30.000 nin üzerinde korunmakta olan doğal anıt vardır. Bu doğal anıtların korunması ve bakımı işi, doğa korunmasıyla ilgili makamlara aittir. Son zamanlarda doğal çevrenin korunması açısından dinlenme düşüncesi, giderek daha büyük bir ağırlık kazanmaktadır. Kanun, doğal çevre korunmasına giren bölgeleri, güzellikleri ve kendilerine has özelliklerinden ötürü daha çok halkın dinlenmesine yarayan doğal bölgeler olarak tanımlamaktadır. Son tahlilde bütün bu tedbirler alan düzeni, başka bir deyimle toplumla bütün bir yaşam alanı arasındaki ilişki kavramının çatısı altında birleşmekte ve orman, bu kavram açısından özel bir fonksiyon yerine getirmektedir. Demek ki ormanın, yaşama alanının düzeni ilkeleri gereğince de bakılması ve korunması gerekmektedir. Yani orman, yalnız orman olduğu için değil, fakat bir kaynak niteliğini taşıdığı, örneğin doğa güçleri arasında denge sağladığı, sel felaketlerini önlediği ve havanın temiz kalmasını temin ettiği için korunacaktır.

Orta Avrupa'da da taban suyunun düzeyinde bir düşme, endişeyle tesbit edilmiştir. Taban suyunu ayarlama fonksiyonu Orta Avrupa'da, ancak bu bölgenin hemen hemen üçte birini kaplayan ormanlar tarafından yerine getirilebilir. Bu vesileyle özde alışlagelmiş bir tarih olan «dinlenme ormanı» üzerinde durmak istiyorum. Ağaç koruma kanunu hükümleri gereğince bir sicile kaydı gereken bu ormanlarda ormanın halk sağlığı açısından yaptığı etkilere, ormandan iktisaden yararlanılmasına oranla ağırlık tanınmıştır. Kanunda açıkça düzenlenmiş bir husus olmamakla birlikte Avusturya'da orman sahibi, orman halka açık tutmakla mükelleftir. Ormanın zararlılardan korunması için içinde yolların yapılması önemlidir. Ama burada da gerekli olan nokta, orman izyaretçilerinin ormanın korunması, özellikle ormanın yangınlardan zarar görmemesi yönünde eğitilmesidir. Avusturya toprak ve orman işletmesi bakanlığı, halkı bu konularda aydınlatmak amacıyla her yıl Nisan ayı sonunda bir ormancılık haftası düzenlemektedir. Bu hafta için her defasında yeni bir slogan seçilmekte ve kamu oyu, özellikle öğreticiler kadrosu, hedefi belli bilgilerle ormanın önemi konusunda aydınlatılmaktadır.

Şimdi izinlerinizle Orta Avrupa'daki ilgili makamlara ciddi endişeler veren bir durumdan, halkın giderek kentlere göç etmesinden söz etmek istiyorum. Bir örnek olarak Avusturya'yı ele alalım. Avusturya'da devlet, öteden beri toprak ve orman işletmesine özel bir önem vermiş orman ve toprak işçilerinin mali güvenliğine yakından eğilmiş olmasına rağmen, değişen teknik ve toplum şartları, özellikle son yirmi, otuz yılda toprak ve orman işletmelerinin birçoklarınınca terkine yol açmıştır. Savaştan bu yana Avusturya'da ziraat alanındaki işgücü potansiyeli başka işletme dallarına geçişten ötürü 1/5 ten fazla bir oranda azalmıştır. 1951 - 1961 arasında aile dışında çalışanların yarısından fazlası, ailenin kendi elemanlarından ise 1/6 dan fazlası göç etmişlerdir. 1973 yılında orman ve toprak işletmelerinden ayrılanların sayısı, 18 000 dir. Böylece yıllık göç ortalaması, yüzde beşe yükselmiştir. Ancak strüktür politikası açısından uygun tedbirler, özellikle işletmenin makinelerle donatımı sayesinde orman ve toprak işletmesi alanındaki bu kuvvetli işgücü azalması yalnız durdurulmakla kalmamış, bu yeni tedbirler sayesinde üretimde bir artma bile sağlanmıştır. Daha 1970 yılında Avusturya'da üretim, savaştan öncesine nazaran yüzde seksen daha yüksek olmuştur. Bunda toprak ve orman işletmesinde kullanılan makinelere satın alınan makinelerin üçte ikisini bugün yurt içinde imal edebilen ziraat makineleri endüstrisinin de büyük katkısı olmuştur.

Bununla ilgili olarak Avusturya Federal Hükümetinin, dağ çiftçilerinin desteklenmesiyle ilgili özel bir programına da değinmek isterim. Bunların, özellikle toprak ve orman işletmelerinde çalışanların hayat şartları çok ağırdır. Bu nedenle bu üretim üniteleri bölge bölge ele alınarak ulaşım durumuna, zirai açıdan yararlanılabilir toprağın makinelerle işlenebilirlik ölçüsüne, arazi şartlarına v.s. göre sınıflandırılmakta ve buna göre yatırım kredileri verilmektedir. Bir çiftçi primi projesiyle illerde güçlerin daha da önlenmesi ve en ağır şartlar altında çalışan çiftçiler için gerçek bir gelir kaynağı sağlanması öngörülmüştür. Nihayet bir strüktür islahı, sadece bir toprak ve orman işletmesi problemi olarak izole biçimde değil, fakat bölgesel iktisat politikasının genel anlayışı dahilinde ele alınabilir.

Sayın dinleyiciler, açıklamalarımın, ormancılığın Orta Avrupa'da bugün oynadığı rol ve en önemli sorunları hakkında ancak eksik bir tablo verebildiğimi biliyorum. Ancak bir takım pazarlama, fiyat, gümrük ve ticaret politikası sorunlarını burada ele almak, hem bu konferansın çerçevesini, hem de benim yetkimi aşar. Başka ülkelerdeki durumla yapılacak bir karşılaştırma, çoğu zaman bir ülkenin kendi durumunu tahlil etmesi açısından yarar sağlar. Bu nedenle ben de bu konferansla Türk Ormancılığına ufak bir katkıda bulunabilmiş olmayı candan ümit etmekte ve dilemekteyim. Dikkatleriniz için çok teşekkür ederim.